

ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ ΕΣΔΙ

«ΨΗΦΙΑΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ: ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ»

18-02-2021

Τίτλος εισήγησης : “Ψηφιακή δικαιοσύνη: μία μεταρρύθμιση που μπορεί να ανοίξει νέους δρόμους”

Βασιλική Βρετού, Δρ., Δικηγόρος, Ειδική Επιστήμων στον Συνήγορο του Πολίτη και ήδη αποσπασμένη στη Γ.Γ.Συντονισμού του Κυβερνητικού Έργου, mail: v.vretou@yahoo.gr

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παγκόσμια υγειονομική κρίση του Covid 19 επηρέασε δραματικά όλα τα πεδία της ανθρώπινης δραστηριότητας. Αντίστοιχα μεγάλη επίδραση επέφερε και στα δικαστικά συστήματα των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) καθώς και στην αποτελεσματική και έγκαιρη απονομή της δικαιοσύνης. Το έτος 2020 η Επιτροπή ανέλαβε μία σειρά από πρωτοβουλίες προκειμένου να ενεργοποιήσει πιο γρήγορα τις δεσμεύσεις που ήδη έχει λάβει για την ψηφιοποίηση της δικαιοσύνης και την αντίστοιχη επιτάχυνση των εθνικών μεταρρυθμίσεων.

Για τους ίδιους λόγους, και στην Ελλάδα, το έτος 2021, παρά τις δυσκολίες και τις ανατροπές που επέφερε η απρόοπτη εμφάνιση και εξέλιξη του Covid 19 ως πανδημία, το Υπουργείο Δικαιοσύνης φιλοδοξεί να επιφέρει και επισπεύσει μία «επανάσταση» στον χώρο της δικαιοσύνης : τον σταδιακό ψηφιακό μετασχηματισμό της. Η μετάβαση της δικαιοσύνης στην ψηφιακή εποχή δεν αποτελεί πλέον ευχολόγιο αλλά μία αδήριτη ανάγκη και πραγματικότητα, η οποία αποτελεί και επιταγή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως προαναφέρθηκε.

Ήδη, τα πρώτα νέα εργαλεία της ηλεκτρονικής δικαιοσύνης – που υποστηρίζονται από τα εργαλεία της τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνίας (ΤΠΕ)- είναι πραγματικότητα και σε συνεργασία και με το Υπουργείο Ψηφιακής Πολιτικής προτεραιοποιούνται συγκεκριμένες δράσεις, με γνώμονα την καλύτερη εξυπηρέτηση όλων των εμπλεκόμενων μερών : δικαστές, υπάλληλοι, δικηγόροι, πολίτες. Από την άλλη, πρέπει πάντα να υπάρχει μέριμνα για την εξασφάλιση των απαραίτητων θεσμικών εγγυήσεων για

τον σεβασμό του Κράτους Δικαίου και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σε συνδυασμό με την διατήρηση της ανεξαρτησίας της Δικαιοσύνης.

E-justice, cyberjustice, digital tools, open data είναι μόνο λίγες από τις φράσεις που θα κυριαρχήσουν στο λεξιλόγιο μας και που τίθενται για την καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών που προσφεύγουν στην δικαιοσύνη για την προστασία των δικαιωμάτων και συμφερόντων τους. Μία αργή, αδιαφανή, πολυδαίδαλη δικαιοσύνη, δεν είναι δικαιοσύνη, θα μπορούσε να ισχυριστεί κάποιος βάσιμα. Η ηλεκτρονική δικαιοσύνη έρχεται στην ζωή μας ως μία επιπλέον λύση ενδυνάμωσης της δικαιοσύνης και μετάβασής της στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση της νέας χιλιετίας¹.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ & ΨΗΦΙΑΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΣΤΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

1. Η Δικαιοσύνη αντιμέτωπη με διαρθρωτικές κοινωνικές, πολιτικές και τεχνολογικές αλλαγές.

Η Δικαιοσύνη και η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η ελευθερία και η ασφάλεια των ανθρώπων ως πολιτών μίας οργανωμένης κοινωνίας αποτελούν και πρέπει να συνεχίσουν να αποτελούν τους πιο σημαντικούς άξονες της δυτικής κοινωνίας. Εξάλλου, μία από τις βασικές αξίες της ΕΕ σύμφωνα με το άρθρο 2 ης Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η απρόσκοπτη πρόσβαση στη δικαιοσύνη (θεμελιώδες δικαίωμα και βασικό στοιχείο του κράτους δικαίου).

Από την άλλη, κάθε κράτος μέλος της ΕΕ δεν είναι απομονωμένο και ανεξάρτητο από τα άλλα. Το ίδιο ισχύει και στο πλαίσιο των άρθρων 81 και 82 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με την ανάπτυξη της δικαστικής συνεργασίας, κυρίως σε υποθέσεις με διασυνοριακές επιπτώσεις. Συνεπώς, και στον ψηφιακό μετασχηματισμό θα πρέπει να εξασφαλισθεί η πλήρης και πραγματική εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου και να μην διαταραχθεί η προσφυγή στη δικαιοσύνη και η αποτελεσματικότητα αυτής. Κυρίως, θα πρέπει να εξασφαλισθεί το δικαίωμα δίκαιης και δημόσιας ακρόασης εντός εύλογης προθεσμίας αλλά και η ανεξαρτησία και αμεροληψία των δικαστηρίων.

¹ CepeJ, *European judicial systems Efficiency and quality of justice - Use of information technology*, Strasbourg, 2016.

Το πιο σημαντικό και κομβικό σημείο είναι ο ψηφιακός μετασχηματισμός της δικαιοσύνης να γίνει με τέτοιο τρόπο ώστε όλοι οι πολίτες να ωφεληθούν και να έχουν ισότιμη πρόσβαση σε αυτήν, χωρίς διακρίσεις. Από την άλλη, είναι εξίσου σημαντική η εξασφάλιση της ταχύτητας και της ασφάλειας των διαδικασιών, η επίτευξη υψηλής χωρητικότητας ευρωζωνικής πρόσβασης στο διαδίκτυο και προσωπικών δεδομένων αλλά και η ασφαλής ψηφιοποιημένη δικαστική συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών. Ωστόσο, θα πρέπει να προβλέπεται πάντα μέριμνα ώστε να μην υπονομεύεται το δικαίωμα δίκαιης ακρόασης και εν γένει του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων που προβλέπονται στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ² (ισότητα των όπλων, δικαίωμα προφορικής ακρόασης, δικαίωμα προσφυγής, δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, πρόνοια για τις ευάλωτες ομάδες, όπως τα άτομα με αναπηρία).

Τέλος, είναι κοινώς αποδεκτό ότι η κρίση της νόσου COVID 19 ενίσχυσε και επιτάχυνε τα ψηφιακά εργαλεία, την χρήση τους και την σταδιακή εξοικείωση των επαγγελματιών και πολιτών και στον χώρο της δικαιοσύνης. Αναγκαία είναι και η εξοικείωση, εκπαίδευση, επιμόρφωση των δικαστών, εισαγγελέων, του δικαστικού προσωπικού και των δικηγόρων, προκειμένου να υποστηρίξουν και επιθυμήσουν ως αναγκαιότητα την ψηφιοποίηση μέρους τουλάχιστον του λειτουργήματος/εργασίας τους. Φυσικά, θα πρέπει να επισημανθεί ότι και ο ψηφιακός μετασχηματισμός της δικαιοσύνης έρχεται ως εργαλείο προς την καλύτερη και δικαιότερη απονομή της δικαιοσύνης και ως τέτοιο έχει τους περιορισμούς ή τα όριά του.

Ωστόσο, το στοίχημα της ψηφιοποίησης της δικαιοσύνης αποτελεί επιτακτική ανάγκη 1) για τους πολίτες, 2) για τις εταιρείες, 3) για τους δικηγόρους, 4) τους δικαστές αλλά και 5) την δημόσια διοίκηση και τους λοιπούς θεσμούς. Από την κωδικοποίηση του κειμένου της πρόσφατης Ανακοίνωσης για την ψηφιοποίηση της δικαιοσύνης προκύπτουν τα κάτωθι :

- Οι πολίτες χρειάζονται πρόσβαση στην πληροφορία προκειμένου να ασκούν τα δικαιώματά τους και να εξασφαλίζουν πλήρως την πρόσβαση στη δικαιοσύνη.
- Οι επιχειρήσεις επίσης χρειάζονται εργαλεία για την πρόσβαση στην πληροφορία και στην ενδυνάμωση των δικαιωμάτων τους, όσον αφορά ό,τι σχετίζεται με ένα αποτελεσματικό δικαστικό σύστημα.

² Lupo, G. & Bailey, J., “Designing and Implementing e-Justice Systems: Some Lessons Learned from EU and Canadian Examples”, *Laws*, 2014, pp. 353-387.

- Οι δικηγόροι θα πρέπει να είναι σε θέση να υπερασπίζονται τους πελάτες τους με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, να επικοινωνούν με τα δικαστήρια και να υποβάλλουν έγγραφα με τον ασφαλέστερο, πιο γρήγορο και αποτελεσματικό τρόπο.
- Τα κράτη-μέλη θα πρέπει να διαθέτουν τα κατάλληλα εργαλεία προκειμένου να επικοινωνούν με ασφάλεια μεταξύ τους και να ανταλλάσσουν έγγραφα και λοιπά στοιχεία αποτελεσματικά και εγκαίρως.

2. Βασικές πολιτικές και τάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με την ηλεκτρονική δικαιοσύνη

Η αναφορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής ΕΕ) για την ηλεκτρονική δικαιοσύνη μετράει πάνω από μία δεκαετία³. Είχε συνταχθεί ένα πολυετές σχέδιο δράσης για το διάστημα 2009-2013 για την ευρωπαϊκή ηλεκτρονική δικαιοσύνη⁴ καθώς και ένα αντίστοιχο πολυετές σχέδιο δράσης για το χρονικό διάστημα 2014-2018⁵. Επίσης, είχε προβλεφθεί και η Στρατηγική για την ηλεκτρονική δικαιοσύνη για το διάστημα 2014-2018⁶. Η τωρινή Στρατηγική για την ηλεκτρονική δικαιοσύνη για την περίοδο 2019-2023 υιοθετήθηκε το έτος 2019⁷.

Η ηλεκτρονική δικαιοσύνη χωρίς ηλεκτρονικά εργαλεία αλλά και χωρίς ασφαλείς ηλεκτρονικούς διαύλους δεν μπορεί να υποστηριχθεί. Ως παράδειγμα μπορούν να αναφερθούν :e-Justice⁸, e-CODEX⁹, e-Evidence, EUR-Lex¹⁰, ECLI search engine. Αντίστοιχα, με την Οδηγία 2012/17/ΕΕ θεσπίσθηκε η διασύνδεση των εμπορικών μητρώων και των μητρώων εταιρειών, η οποία κωδικοποιήθηκε με την Οδηγία 2017/1132/ΕΕ. Σε παρόμοια τροχιά κινείται και το σύστημα διασύνδεσης μητρώων επιχειρήσεων (BRIS) σε συνδυασμό με το σύστημα διασύνδεσης των μητρώων αφερεγγυότητας (TRT). Επίσης, στον τομέα του ποινικού δικαίου, τα κράτη μέλη ήδη από το 2012 μπορούν να ανταλλάσσουν πληροφορίες

³ Ενδεικτικά, η Επιτροπή είχε εκδώσει την ανακοίνωση της με τίτλο «Προς μια Ευρωπαϊκή στρατηγική σε θέματα ηλεκτρονικής δικαιοσύνης (e-Justice)», στις 5 Ιουνίου 2008 [COM (2008) 329 final].

⁴ EE C 75 14.06.2014.

⁵ EE C 182 της 14.06.2014.

⁶ EE C 376 της 21.12.2013.

⁷ EE C 96 της 13.03.2019.

⁸ Η ευρωπαϊκή διαδικτυακή πύλη ηλεκτρονικής δικαιοσύνης (<https://e-justice.europa.eu/>).

⁹ Διευρωπαϊκές Υπηρεσίες Ηλεκτρονικής Δικαιοσύνης : επικοινωνία μέσω ανταλλαγής δεδομένων σε απευθείας σύνδεση στον τομέα της ηλεκτρονικής δικαιοσύνης. Στα ακόλουθα δικαστήρια, μπορεί να χρησιμοποιηθεί η υπηρεσία e-CODEX: Αυστρία, Γερμανία, Ιταλία, Ελλάδα (Πρωτοδικείο Αθηνών, <http://ecodex.ee.auth.gr/>). Αφορά δίκτυο επικοινωνίας μεταξύ εθνικών συστημάτων σε διασυνοριακές αστικές και ποινικές διαδικασίες λχ. περιπτώσεις ανταλλαγής ευρωπαϊκών εντολών έρευνας, αιτήσεις δικαστικής συνδρομής σε ποινικές διαδικασίες.

¹⁰ Εργαλείο ενημέρωσης του κοινού που παρέχει πρόσβαση σε νομικές πληροφορίες.

σχετικά με τα ποινικά μητρώα¹¹. Πιλοτικά εφαρμόζεται και η διασύνδεση κτηματολογίων (LRI), το οποίο προς το παρόν αφορά περιορισμένο αριθμό κρατών μελών.

Για την εφαρμογή της ηλεκτρονικής δικαιοσύνης έχει συμφωνηθεί πανευρωπαϊκά¹² ότι πρέπει να τηρούνται κάποιες γενικές αρχές : αρχή «μόνον άπαξ» και σύμφωνα με τους κανόνες περί προστασίας των δεδομένων, κατάργηση των αποκλεισμών και προσβασιμότητα, ανοικτός χαρακτήρας και διαφάνεια, διασυνοριακός ή/και διαλειτουργικός χαρακτήρας¹³, αξιοπιστία και ασφάλεια στην αποϋλοποίηση των πληροφοριών. Κυρίαρχη αρχή όμως πρέπει να είναι η επικέντρωση στην καλύτερη εξυπηρέτηση του χρήστη : η ψηφιακή δικαιοσύνη να σχεδιάζεται με γνώμονα την ευκολία και αυτονομία στην χρήση της τόσο από το ευρύ κοινό όσο και από επαγγελματίες του νομικού κλάδου και τις δημόσιες αρχές. Επίσης, σε ό,τι και αν σχεδιάζεται, δεν θα πρέπει ποτέ να τίθεται υπό αμφισβήτηση η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, το κράτος δικαίου¹⁴ και διατήρησης των στόχων του άρθρου 67 της ΣΛΕΕ.

Η τωρινή στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης ρυθμίζεται από την πρόσφατη Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών με τίτλο «Η ψηφιοποίηση της δικαιοσύνης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μια εργαλειοθήκη ευκαιριών¹⁵». Με την Ανακοίνωση αυτή, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ουσιαστικά ενέκρινε μία συγκεκριμένη δέσμη πρωτοβουλιών με βασικό στόχο τον εκσυγχρονισμό των συστημάτων απονομής της δικαιοσύνης των κρατών μελών της ΕΕ. Οι δύο κύριοι πυλώνες της νέας δέσμης μέτρων είναι αφενός η Ανακοίνωση για την ψηφιοποίηση της δικαιοσύνης και αφετέρου η νέα στρατηγική για την ευρωπαϊκή δικαστική κατάρτιση.

Η Επιτροπή προτείνει μια προσέγγιση η οποία λαμβάνει υπόψη τις διαφορετικές εθνικές συγκυρίες και ικανότητες των κρατών μελών, με απόλυτο σεβασμό προς τις αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας. Ιδιαίτερα σημαντικό στην παρούσα φάση είναι όλα

¹¹ Βλ. απόφαση-πλαίσιο του Συμβουλίου 2009/315/ΔΕΥ και της απόφαση του Συμβουλίου 2009/316/ΔΕΥ.

¹² Ανακοίνωση της Επιτροπής της 19^{ης} Απριλίου 2016 με τίτλο «Σχέδιο δράσης της ΕΕ για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση 2016-2020-Επιτάχυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού της διακυβέρνησης», 8097/16 COM (2016) 179 final.

¹³ Βλ. Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Διαλειτουργικότητας (EIF).

¹⁴ Βλ. «Έκθεση του 2020 για το κράτος δικαίου-Η κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση», [COM (2020) 580 final].

¹⁵ “Digitalisation of justice in the European Union A toolbox of opportunities” COM(2020) 710 final, 02-12-2020, διαθέσιμο και στο link <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0710&from=EN>.

τα κράτη μέλη να καταβάλλουν προσπάθειες για τη γεφύρωση του υφιστάμενου χάσματος στην ψηφιοποίηση, τον περιορισμό του κατακερματισμού μεταξύ εθνικών συστημάτων απονομής δικαιοσύνης, και την αξιοποίηση των ευκαιριών που παρέχονται στο πλαίσιο των συναφών χρηματοδοτικών μηχανισμών της ΕΕ. Τα εργαλεία της προτεινόμενης εργαλειοθήκης κατατάσσονται γενικά στις εξής κατηγορίες: **1) χρηματοδοτική στήριξη στα κράτη μέλη**, για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων δημιουργίας μακροπρόθεσμου αντίκτυπου, **2) νομοθετικές πρωτοβουλίες**, για τον καθορισμό των απαιτήσεων της ψηφιοποίησης ώστε να προάγεται η καλύτερη και ασφαλέστερη πρόσβαση στη δικαιοσύνη¹⁶ και η ενισχυμένη διασυνοριακή συνεργασία, μεταξύ άλλων και στον τομέα της τεχνητής νοημοσύνης, **3) εργαλεία ΤΠ**, που μπορούν να αναπτυχθούν σε βραχυπρόθεσμο έως μεσοπρόθεσμο ορίζοντα και να χρησιμοποιηθούν σε όλα τα κράτη μέλη. Είναι σημαντικό τα υφιστάμενα και τα νέα εργαλεία ΤΠ να είναι διαλειτουργικά εξ ορισμού, προσβάσιμα σε άτομα με αναπηρίες, επικεντρωμένα στον χρήστη, γρήγορα, ασφαλή, αξιόπιστα, ανθεκτικά και να βασίζονται στα δεδομένα, καθώς και να διασφαλίζουν την ιδιωτική ζωή, την προστασία των δεδομένων και τη διαφάνεια, **4) προώθηση των εθνικών μέσων συντονισμού και παρακολούθησης** ώστε να επιτρέπεται η τακτική παρακολούθηση, ο συντονισμός, η αξιολόγηση και η ανταλλαγή εμπειριών και βέλτιστων πρακτικών.

3. Παραδείγματα και πρακτικές που συνδέουν την δικαιοσύνη με ψηφιακά εργαλεία

Από πρόσφατη μελέτη που διεξήγαγε η Επιτροπή και αποτελεί παρακολούθημα της νέας ανακοίνωσης για την ψηφιοποίηση της δικαιοσύνης, παρουσιάζονται στοιχεία για τα επίπεδα ψηφιοποίησης μεταξύ των κρατών μελών¹⁷.

Παραδείγματα :

- Σε 13 κράτη μέλη, στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, μπορούν να υποβληθούν στα δικαστήρια αποδεικτικά στοιχεία σε ψηφιακή μορφή,
- Σε 10 κράτη μέλη μπορούν να υποβληθούν ψηφιακά αποδεικτικά στοιχεία, στο πλαίσιο εκδίκασης αστικών και εμπορικών διαφορών

¹⁶ Πχ. Ζητήματα ανακύπτουν όσον αφορά την εμβέλεια της ηλεκτρονικής υπογραφής, της απρόσκοπτης ψηφιακής διαβίβασης δικαστικών εγγράφων, η νομική ισχύς του ηλεκτρονικού εγγράφου (κλπ).

¹⁷ Βλ. *“Digitalisation of justice in the European Union A toolbox of opportunities”*, Commission Staff Working Document Accompanying the Communication, SWD(2020) 540 final, 02-12-2020, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/swd_digitalisation_en.pdf.

- Ελάχιστα κράτη συμμετέχουν σε πιλοτικό έργο για την ψηφιακή ανταλλαγή ευρωπαϊκών διαταγών πληρωμής.

Ενδεικτικά, κατωτέρω αναφέρονται παραδείγματα καλής χρήσης της ψηφιοποίησης στην δικαιοσύνη και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα κυρίως από κράτη – μέλη της ΕΕ :

Στη Γερμανία υπάρχει ηλεκτρονικό σύστημα (τουλάχιστον από το έτος 2016) που ονομάζεται RegiSTAR και στο οποίο γίνεται η διαχείριση εμπορικών δεδομένων, τα οποία είναι ελεύθερα και προσβάσιμα στους πολίτες. **Στην Κροατία** έχει γίνει ηλεκτρονική συνεργασία μεταξύ διαφορετικών εθνικών αρχείων. Αυτά τα αρχεία έχουν χρησιμότητα και στο δικαϊκό σύστημα και διευκολύνει την μεταφορά έγκυρων και επικαιροποιημένων πληροφοριών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην έκδοση μιας δικαστικής απόφασης. **Στην Ισπανία** υπάρχει το Laxnet, ένα προωθημένο σύστημα που επιτρέπει την ανταλλαγή εγγράφων και την χρήση ηλεκτρονικής υπογραφής. Επίσης, υπάρχει το Redabogacia, ένα σύστημα “one-stop-shop” μέσω του οποίου συντάσσονται οι αιτήσεις για τη νομική βοήθεια (legal aid). **Στην Αυστρία** υπάρχει το COURTPUB, μία πλατφόρμα online δημοσίευσης των δικαστικών αποφάσεων (αφορά εμπορικές διαφορές). **Στη Γαλλία** υπάρχει το Justice.fr, μία δυναμική πλατφόρμα για τους ενάγοντες, που τους διευκολύνει να αναζητήσουν το αρμόδιο δικαστήριο και να βρουν σχετικές πληροφορίες. Επίσης, υπάρχει η πλατφόρμα Medicys που προσφέρει διαμεσολάβηση για τις καταναλωτικές διαφορές. **Στο Συμβούλιο της Ευρώπης** λειτουργεί το HUDOC, μία βάση δεδομένων (database) που προσφέρει πρόσβαση στη νομολογία (Court: Grand Chamber, Chamber and Committee judgments and decisions, communicated cases, advisory opinions and legal summaries from the Case-Law Information Note, the European Commission of Human Rights :decisions and reports and the Committee of Ministers : resolutions). Επίσης, το **e-Justice Portal** που προσφέρει πληροφορίες σε διάφορα επίπεδα : δικαστικό σύστημα των κρατών μελών, στοιχεία δικηγόρων, νομολογία κλπ. Ωστόσο, ακόμα δεν έχει επιτευχθεί η αναμενόμενη ταχεία διασυνοριακή διαλειτουργικότητα, που θα εξυπηρετήσει όλα τα κράτη μέλη.

Σημαντική παράμετρος είναι και ο ρόλος της τεχνητής νοημοσύνης (AI) που εμπλέκεται και ενδέχεται να έχει επίδραση στην αποτελεσματικότητα της ηλεκτρονικής δικαιοσύνης. Στο άμεσο μέλλον, θα απασχολεί όλο και συχνότερα το ανωτέρω θέμα, με έμφαση κυρίως στη διαχείριση σχετικά εύκολων και τυποποιημένων υποθέσεων, στην προστασία των προσωπικών δεδομένων και στην συμφωνία θέσπισης ενός κώδικα ηθικής και δεοντολογίας.

Επίσης, σημαντικά ζητήματα που θα δώσουν περαιτέρω ώθηση στα θέματα της ψηφιοποίησης της δικαιοσύνης στην ΕΕ περιλαμβάνουν συνοπτικά τα κάτωθι :

- Πιθανά οφέλη : μείωση του κόστους και επιτάχυνση των διαδικασιών, απλοποίηση της διοικητικής και δικαστικής εργασίας,
- Πιθανές εξελίξεις που θα επηρεάσουν και άλλους τομείς : η ψηφιοποίηση της δικαιοσύνης δεν μπορεί να συμβεί από μόνη της. Θα χρειαστεί αναμόρφωση και βασικών τομέων της δημόσιας διοίκησης, της νομικής/δικηγορικής εργασίας αλλά και της επιμόρφωσης και αποδοχής της από τους δικαστές.
- Σημαντικά ζητήματα : εξασφάλιση ενός ισχυρού και ασφαλούς ψηφιοποιημένου κόσμου, με ανταλλαγή πληροφοριών και εγγράφων, ηλεκτρονική υπογραφή, άμεση διακοπή του συστήματος σε περίπτωση εντοπισμού σφάλματος.

Η ΕΕ στηρίζει την ψηφιοποίηση των οικονομιών και των κοινωνιών της με τη δημιουργία ενός νέου χρηματοδοτικού προγράμματος, την Ψηφιακή Ευρώπη, για τα έτη 2021 έως 2027. Το πρόγραμμα «Ψηφιακή Ευρώπη» θα παρέχει χρηματοδότηση για έργα σε πέντε σημαντικούς τομείς: υπερ-υπολογιστές, τεχνητή νοημοσύνη, κυβερνοασφάλεια, προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες και εξασφάλιση της ευρείας χρήσης ψηφιακών τεχνολογιών στην οικονομία και την κοινωνία¹⁸.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΘΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

1. Εθνική Στρατηγική για την Ηλεκτρονική Δικαιοσύνη

Η υλοποίηση της Στρατηγικής για την Ηλεκτρονική Δικαιοσύνη συνιστά προτεραιότητα για το έτος 2020, γεγονός που επισφραγίστηκε με την Προγραμματική Συμφωνία που υπεγράφη μεταξύ των Υπουργείων Δικαιοσύνης & Ψηφιακής Διακυβέρνησης. Βασικός σκοπός η υλοποίηση 27 δράσεων ψηφιακού μετασχηματισμού των δικαστηρίων, μέσα από

¹⁸ <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2019/03/13/digital-europe-programme-coreper-confirms-common-understanding-reached-with-parliament/>

την ένταξή στους στο Εθνικό Πρόγραμμα Απλούστευσης Διαδικασιών (ΕΠΑΔ¹⁹). Βασική προτεραιότητα είναι η λεγόμενη ψηφιακή αναβάθμιση του Ολοκληρωμένου Συστήματος Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων της Διοικητικής Δικαιοσύνης εντός του 2021. Επίσης, δρομολογούνται ή συνεχίζουν έργα όπως η ψηφιακή καταγραφή, αποθήκευση και διάθεση πρακτικών συνεδριάσεων, η δημιουργία ψηφιακού φακέλου υπόθεσης και η εξασφάλιση ασφαλούς ηλεκτρονικής πρόσβασης στα στοιχεία της δικογραφίας για τους άμεσα ενδιαφερόμενους.

Η υλοποίηση ενεργειών σχετικά με την προώθηση της ηλεκτρονικής Δικαιοσύνης έχει στόχο να αυξηθεί ο αριθμός της ηλεκτρονικής κατάθεσης δικογράφων σε Πρωτοδικεία – Εφετεία και σε Ειρηνοδικεία κατά 200% σε σχέση με το έτος 2019 που κατατέθηκαν ηλεκτρονικά 2.400 δικόγραφα. Στο ανωτέρω πλαίσιο, βασικές δράσεις που δρομολογούνται ή ήδη υλοποιούνται ενδεικτικά αναφέρονται οι κάτωθι :

- Εγκατάσταση 250 σταθερών και 151 κινητών συστημάτων τηλεδιάσκεψης σε δικαστήρια και σωφρονιστικά καταστήματα.
- Δρομολογείται ένα σύγχρονο πληροφοριακό σύστημα για τη δημοσίευση στο διαδίκτυο (σε πραγματικό χρόνο) της πορείας των πινακίων (σε συνεργασία με την ΚτΠ).
- Προώθηση χορήγησης ηλεκτρονικών υπογραφών σε όλους τους παράγοντες της δίκης και εξοικείωση με τις νέες «έξυπνες» ψηφιακές εφαρμογές.
- Άυλο διαζύγιο, επέκταση του ηλεκτρονικού φακέλου, ηλεκτρονικές δηλώσεις παράστασης στα δικαστήρια, ηλεκτρονική κατάθεση μήνυσης.
- Άρθρο 358 - Νόμος 4700/2020 – Ίδρυση Γραφείου Συλλογής και Επεξεργασίας Δικαστικών Στατιστικών Στοιχείων (JustStat²⁰).
- Τον Νοέμβριο 2020 συγκροτήθηκε Ομάδα με αντικείμενο α) την έκδοση και παραλαβή επίσημου ηλεκτρονικού αντιγράφου δικαστικής απόφασης και β) την ηλεκτρονική δημοσίευση αποφάσεων με εγκεκριμένη ηλεκτρονική υπογραφή. Η απόφαση εντάσσεται στο πλαίσιο του από 22-06-2020 Μνημονίου Συνεργασίας της Γενικής Γραμματείας Δικαιοσύνης και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου Δικαιοσύνης και της Γενικής Γραμματείας Ψηφιακής Διακυβέρνησης και

¹⁹ Βλ. <http://digitalplan.gov.gr/prosklisi/28/ethniko-programma-aploustefsis-diadikasion-epad>.

²⁰ Άρθρο 358 παρ. 2 Ν 4700/2020 : «Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από πρόταση των Υπουργών Οικονομικών, Δικαιοσύνης, Εσωτερικών και Ψηφιακής Διακυβέρνησης, ρυθμίζονται τα ζητήματα που αφορούν στη συγκρότηση, οργάνωση και λειτουργία του Γραφείου, ιδίως ως προς τη στελέχωσή του, τις επιμέρους αρμοδιότητες, τη διαδικασία συλλογής και επεξεργασίας των στατιστικών στοιχείων και κάθε άλλο ειδικότερο ζήτημα».

Απλούστευσης Διαδικασιών του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης, με αντικείμενο: « Δράσεις Ψηφιοποίησης και Απλούστευσης Διαδικασιών Δικαιοσύνης». Οφείλει να περατώσει το έργο της στις 28.02.2021.

- Πρόσφατη νομοθετική πρωτοβουλία που προβλέπει σύστημα τήρησης πρακτικών των συζητήσεων με φωνοληψία στα ποινικά δικαστήρια²¹.
- Ένταξη δεκαπέντε (15) πιστοποιητικών αρμοδιότητας του Υπουργείου Δικαιοσύνης στα ΚΕΠ που μέχρι πρότινος χορηγούνταν μόνο από τα Ειρηνοδικεία και τα Πρωτοδικεία. Ειδικότερα, στο πλαίσιο του ψηφιακού μετασχηματισμού του κράτους, το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης σε συνεργασία με το Υπουργείο Δικαιοσύνης έθεσαν στις 23-04-2020 σε πιλοτική λειτουργία την ψηφιακή παραλαβή πιστοποιητικών μέσω της solon.gov.gr²².
- Ψηφιακή έκδοση πιστοποιητικών στα δικαστήρια με τον μεγαλύτερο όγκο εργασίας. Η έκδοση αφορά για αρχή τα πιστοποιητικά κληρονομιάς :1. Περί μη δημοσίευσης Διαθήκης, 2. Περί μη αποποίησης Κληρονομιάς 3. Περί μη προσβολής - αμφισβήτησης κληρονομικού δικαιώματος).
- **e-justice**: Ομάδα Εργασίας για ηλεκτρονική δημοσίευση αποφάσεων με εγκεκριμένη ηλεκτρονική υπογραφή στο Υπ. Δικαιοσύνης Συγκρότηση Ομάδας με αντικείμενο α) την έκδοση και παραλαβή επισήμου ηλεκτρονικού αντιγράφου δικαστικής απόφασης και β) την ηλεκτρονική δημοσίευση αποφάσεων με εγκεκριμένη ηλεκτρονική υπογραφή.
- Διαδικασία και ενίσχυση του άυλου συναινετικού διαζυγίου.
- Λειτουργία της Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης Δημόσιας Διοίκησης (gov.gr).
- Ψηφιοποίηση αρχείων και δεδομένων δικαστηρίων έως και τον Δεκέμβριο 2023.

2.Στρατηγικοί πυλώνες του κυβερνητικού έργου για το 2021

²¹ ΥΑ Υπουργού Δικαιοσύνης (ΦΕΚ Β 136/19-01-2021), όπως ισχύει πλέον με τη νέα ΥΑ (ΦΕΚ Β' 490/09.02.2021).

²² Σε πρώτη φάση το έργο αφορά στην ψηφιακή παραλαβή των τριών ακόλουθων πιστοποιητικών: Περί μη δημοσίευσης Διαθήκης, Περί μη αποποίησης Κληρονομιάς, Περί μη προσβολής/αμφισβήτησης κληρονομικού δικαιώματος

Στοιχείμα η σταδιακή Ψηφιακή Μετάβαση της Διοίκησης²³, η οποία θα ενδυναμώσει και ενισχύσει και την ηλεκτρονική δικαιοσύνη όπως και τους πολίτες εν γένει. Ενδεικτικά, αναφέρονται οι κάτωθι δράσεις :

- Ψηφιοποίηση ασφαλιστικού/συνταξιοδοτικού συστήματος – e-ΕΦΚΑ,
- Σύστημα «ΑΤΛΑΣ» & ποσοστό συντάξεων που απονέμονται ψηφιακά: στόχος το 85% έως το τέλος του 2021,
- Ψηφιακός μετασχηματισμός υγείας : Ηλεκτρονικές υπηρεσίες e-ΕΦΚΑ & ψηφιοποίηση της λειτουργίας των υπηρεσιών Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας (50% μέσω τηλεϊατρικής - 100% με τηλεσυμβουλευτική/τέλος 2021 & ηλεκτρονικός φάκελος ασθενούς, τηλειατρική, τηλεραντεβού κ.α),
- Επέκταση ηλεκτρονικοποίησης εισιτηρίων μουσείων και αρχαιολογικών χώρων,
- Ψηφιοποίηση Αρχείου Αδειών Διαμονής,
- Συνεχής εμπλουτισμός και αναβάθμιση της Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης Δημόσιας Διοίκησης «gov.gr»,
- Συνέχιση τηλεργασίας στο δημόσιο τομέα, e:Presence - Σύστημα τηλεδιάσκεψης για τη δημόσια διοίκηση στο σύνολό της,
- Ψηφιακό Μητρώο Πολιτών (Ηλεκτρονική έκδοση πιστοποιητικών γεννήσεως, ιθαγένειας και οικογενειακής κατάστασης / Αυτόματη ενημέρωση του Μητρώου ΑΜΚΑ από τα Ληξιαρχεία, πιστοποιητικά γέννησης, γάμου και θανάτου),
- Εφαρμογή του Ολοκληρωμένου Συστήματος Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων για την Πολιτική και Ποινική Διαδικασία (ΟΣΔΔΥΠΠ – ΠΠ Β Φάση²⁴).
- Ηλεκτρονική πλατφόρμα e-katanalotis²⁵ για την παρακολούθηση των τιμών και βασικών αγαθών των super market.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

²³ βλ. Ν. 4727/2020 (ΦΕΚ Α 184) που περιλαμβάνει το νέο πλαίσιο ψηφιακής διακυβέρνησης των φορέων του δημοσίου τομέα.

²⁴ Ένας από τους στόχους είναι και η διασύνδεση και επικοινωνία μεταξύ των φορέων της Δικαιοσύνης, προκειμένου να βελτιστοποιηθεί η ροή εργασιών σε όλες τις βαθμίδες των δικαστηρίων. Επίσης, βλ. άρθρα 75-77 του Ν. 4635/2019 (ΦΕΚ Α 167), τα οποία προβλέπουν την υποχρέωση για πλήρη ψηφιοποίηση του συνόλου της διαδικασίας απονομής της Διοικητικής Δικαιοσύνης.

²⁵ <https://e-katanalotis.gov.gr/>.

Η δικαιοσύνη είναι διαχρονική ανάγκη για την ρύθμιση των ανθρώπινων κοινωνιών και αποτελεί δομικό στοιχείο αυτών. Από την άλλη, μπορούμε να συμφωνήσουμε ότι η δικαιοσύνη είναι μία παγκόσμια αναγκαιότητα και ως βασικό δομικό στοιχείο της κοινωνίας, εξελίσσεται και αυτή. Η δικαιοσύνη δεν έχει σύνορα και η διεθνής ψηφιακή της μεταρρύθμιση είναι μία εξέλιξη που μπορεί να ενδυναμώσει και εμπλουτίσει τόσο την θεωρητική έννοια όσο και πρακτική απονομή της δικαιοσύνης σε όλη την επικράτεια της ΕΕ.

Η ψηφιακή μετάβαση, από όσα έχουν ήδη ειπωθεί, είναι κατανοητό ότι είναι ακόμα σε εξέλιξη και απαιτείται ακόμα μεγαλύτερη ενίσχυση της συνεργασίας και επικοινωνίας των κρατών μελών και όλων των εμπλεκόμενων φορέων. Ενόψει των ιδιαίτερων έκτακτων συνθηκών, λόγω της πανδημίας και της υγειονομικής κρίσης Covid 19, η εξοικείωση και επέκταση των ψηφιακών εργαλείων από τους επαγγελματίες της δικαιοσύνης είναι επιτακτική και αναγκαία. Το ίδιο επιτακτική είναι και η προώθηση καινοτόμων στρατηγικών επικοινωνίας και πολιτικών μέσω του διαδικτύου, όπως άμεση ανάρτηση δελτίων τύπου, video, Facebook, Twitter (κλπ). Ωστόσο, στο τέλος της ημέρας πάντα πρέπει να θέτουμε μία απλή αλλά βασική ερώτηση : πώς θα αναμορφωθεί το σύστημα απονομής δικαιοσύνης ώστε να διασφαλίζει τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, μειωμένο κόστος και κυρίως την διασφάλιση των βασικών δικαιωμάτων και ελευθεριών των ανθρώπων²⁶. Μία «άυλη» δικαιοσύνη μπορεί να γίνει και πολύ αυταρχική.

Ο Επίτροπος Δικαιοσύνης, κ. Ντιντιέ Ρεντέρς, πρόσφατα δήλωσε χαρακτηριστικά ότι : *«Οι δικαστές, οι δικηγόροι, οι εισαγγελείς —όλοι όσοι εργάζονται στον τομέα της δικαιοσύνης— πρέπει να φανούν αντάξιοι των προκλήσεων του 21ου αιώνα. Αυτό περιλαμβάνει τον εντελώς νέο κόσμο της τεχνητής νοημοσύνης, τον οποίο πρέπει να διερευνήσουμε με πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η πρόσφατη κρίση της νόσου COVID-19 αποτέλεσε ισχυρή υπενθύμιση της ανάγκης για ταχεία ψηφιοποίηση της δικαιοσύνης. Είμαι πεπεισμένος ότι η δέσμη μέτρων που εγκρίναμε σήμερα θα επιτρέψει τόσο στους πολίτες όσο και στις επιχειρήσεις, παντού στην Ένωση, να έχουν εύκολη πρόσβαση στη δικαιοσύνη, όχι μόνο εκτός διαδικτύου, αλλά και ηλεκτρονικά.»*

²⁶ Βλ. Πικραμένος, Μ, Συμεωνίδης, Ι. (κλπ), *Μεταρρύθμιση σε Τρεις Κρίσιμους Τομείς του Δικαστικού Συστήματος*, διαΝΕΟσις, Μελέτη, Ιανουάριος 2021.